

JAUME GUILLAMET

LA RELACIÓ ENTRE PERIODISTES I
LECTORS EN EL PERÍODE INICIAL DE LA
FORMACIÓ DE LA PREMSA MODERNA
(Barcelona 1840-1843)

El període 1840-1843 a la premsa diària de Barcelona presenta la conjunció d'una sèrie de factors que permet considerar-lo com el moment inicial del procés de formació de la premsa moderna, com he estudiat en una obra específica (1). Tot i que aquest procés no es completarà fins a la tercera part del segle XIX, després de la Revolució de 1868, el període inicial esmentat ja registra l'aparició i la coincidència de tots els elements característics de la premsa i del periodisme contemporanis.

Entre les novetats més significatives d'aquest període hi ha el fet que per primera vegada els periodistes es pregunten públicament per la seva relació amb els lectors, per la relació entre el producte de la seva feina i allò que els lectors poden esperar dels diaris i periòdics. Pere Mata, polític liberal i metge, però també periodista, va publicar en aquest sentit un article el 1842 a "El Constitucional", titulat "Apuros de un periodista" (2), que és el text més antic que coneixem d'un periodista català sobre la seva pròpia feina.

Entre 1840 i 1843, sota el govern i la regència d'Espartero, la premsa va gaudir un període excepcional de llibertat d'expressió, que ha estat considerat per diversos autors com un dels més absoluts de tots els temps. Aquest règim de llibertat, consagrat per un sistema de jurats d'impremta que falla quasi sempre a favor dels periòdics, degut a una pressió social i política molt forta, afavoreix un fort desenvolupament de la premsa política i ideològica, però sobretot dóna lloc a l'aparició i desenvolupament de la informació política com a contingut principal dels diaris i periòdics.

Hi ha entre els contemporanis una percepció d'aquest canvi d'orientació de la premsa. El memorialista menestral Josep Coroleu ha deixat escrit en les seves memòries: "EL viejo y sesudo 'Diario de Barcelona' no monopolizaba

ya la atención del público. Tildábanle los septembristas de moderado y los progresistas templados de contemporeizador en demasía. Los hombres de ideas revolucionarias y los partidarios del progreso rápido y decidido, preferían y apoyaban al 'Constitucional', al 'Popular' y al 'Liberal Barcelonés'." (3)

Aquests diaris i els altres periòdics que apareixen durant la regència d'Espartero -"La Ley", "La Verdad", "El Republicano", "El Imparcial", "El Papagayo", "La Prosperidad"- no competeixen solament en la ideologia i els programes com en la premsa política anterior, sinò també en la informació. Els correus de Madrid eren esperats amb impaciència per poder tenir no sols la premsa i les correspondències de la Cort, sinò molt especialment per les transcripcions de les sessions del Parlament en les que es debatia el futur del país amb més passió i llibertat que en cap altra época anterior.

Les característiques del període 1840-1843, com a inici del procés de formació de la premsa moderna a Barcelona, permeten per primera vegada un estudi dels diferents nivells en que encara avui s'estableix la relació entre periodistes i lectors.

Si ens limitem als nivells de relació derivats dels elements constitutius bàsics dels continguts periodístics, en aquesta época ja es pot començar a formular, encara que no amb la mateixa claredat, l'actual divisió entre informació, opinió, serveis i entreteniments. Si ampliem aquesta anàlisi a aspectes econòmics, socials i tècnics, es comencen a donar també en aquesta época la majoria d'elements propis dels estudis actuals.

Als efectes d'una primera aproximació a l'estudi de la relació entre la premsa i els seus lectors en aquest període, podríem considerar cinc aspectes bàsics:

1) L'accés a les publicacions (preu, distribució, manejabilitat d'ús, nivells de renda i nivells d'alfabetització).

-El preu dels diaris i revistes, sense ser inaccessible es pot considerar car. La venda es fa per subscripció setmanal, mensual i trimestral i els únics punts de venda d'exemplar, a més de la pròpia redacció, són les llibreries, escasses a l'epoca, que alhora són impremtes, a part de les administracions de correus.

-El típic periòdic en format d'octau, equivalent al dels llibres, entra clarament en desús pels periòdics i l'únic que el manté és el vell "Diario de Barcelona". L'aparent manejabilitat del format llibre és superada per la incorporació de les tècniques de presentació i disseny característiques de la premsa moderna.

-Els baixos nivells de renda i d'alfabetització de l'epoca restringeixen notablement l'abast del públic lector.

2) Les funcions de la premsa o necessitats que satisfà (relació amb l'entorn social, relació amb el món exterior, accés a la divulgació cultural).

-La relació amb l'entorn social té aspectes locals, econòmics i polítics i es satisfà per diversos mitjans. Els aspectes locals corresponen a la informació oficial, els articles de costums i les notes i avisos d'entitats i particulars. Els aspectes econòmics corresponen a la informació mercantil i monetària i la incipient publicitat. Els aspectes polítics corresponen als articles de fons i a les correspondències nacionals i estrangeres.

-La relació amb el món exterior es basa en les correspondències estrangeres, relatives sobretot a aspectes polítics, i en les cites i reproduccions de la premsa de les capitals més importants, sovint extretes d'altres periòdics nacionals.

-L'accés a la divulgació cultural té un doble aspecte: la reproducció d'articles de revistes especialitzades i la publicació de la secció de "folletín" amb textos literaris, artístics i científics, així com d'obres per capítols. Altrament, gran part dels anuncis de pagament són de llibres, enciclopèdies i històries. Els propis diaris ofereixen serveis de subscripció editorial i de biblioteca.

3) Els continguts dels periòdics (informació, opinió, serveis i entreteniments).

-Aquesta varietat ja existeix en els continguts periodístics, encara que no es doni amb una diferenciació prou clara. Sobre la base d'una relació d'identitat política o ideològica, els articles de fons tendeixen a alimentar-la i afirmar-la, mentre les correspondències i les informacions polítiques i parlamentàries permeten al lector estar al corrent dels detalls de l'actualitat més lligats als seus interessos.

-Els periòdics de l'època estan oberts a tota mena de col·laboracions dels seus subscriptors i tot i que aquestes rebin un tractament tipogràfic menys destacat que els textos dels redactors, el nombre i la varietat de comunicats i de "remitidos" reflecteix el nivell de relació dels periòdics amb els seus subscriptors.

4) La llengua del periodisme. El castellà és la llengua habitual de la premsa de Barcelona des de mitjans del segle XVIII, malgrat que a mitjans del XVII les primeres gasetes havien estat en català. Aquests anys, però, apareix la primera premsa en català, amb el full volander satíric "Lo Pare Arcàngel", el 1841, que té dificultats per assolir la condició legal de periòdic i, el 1843, la revista mensual "Lo Verdader Català". Als diaris el català té un ús marginal com a llengua popular útil per a dites, versos i acudits, especialment a diaris militants com "El Republicano" i com "El Papagayo" dels moderats.

5) El llenguatge escrit. No s'ha elaborat encara un llenguatge periodístic específic, però s'adverteix una diferenciació progressiva d'estils segons es tracti de notícies, articles i gasetilles. Els principals esforços expressius es dediquen a la naixent articulística política, encara anònima amb la figura de l'article de fons sense signatura.

6) El paper del periodista en l'estructura dels diaris i el nivell d'organització empresarial. El sistema organitzatiu elemental de diaris i periòdics - propietari, impressor, editor responsable davant la llei i redactor(s) - dona al periodista un paper central.

Un tret característic, doncs, del primer periodisme modern de mitjan del vuitcents és precisament aquesta relació directa entre periodista i lector que consta en l'enunciat d'aquest article. El periòdic és encara un producte poc elaborat, en el que el periodista hi és l'element essencial.

"Los Redactores del LIBERAL BARCELONES que toman a su cargo esta empresa se consideran en el deber de advertir al público que desde el 29 de octubre comienzan sus tareas periodísticas bajo el sistema de imparciali-

dad que aconseja la independencia de que disfrutan". (...)

"El ilustrado público barcelonés y nuestros suscriptores juzgarán en lo sucesivo si nos apartamos o no del programa que acabamos de proponer y que nos lisongeamos de poder cumplir fielmente".

Aquests són el primer i el darrer paràgraf de la salutació als lectors del diari "El Liberal Barcelonés", el 1841. Entremig es parlava de la posició del diari en qüestions polítiques, en les polèmiques amb altres periòdics, respecte d'opinions contràries, l'acolliment d'articles sobre temes d'interès ciutadà, els continguts informatius, la divulgació del progrés científic i artístic, la crítica teatral, els fets locals, el moviment industrial, les millores urbanes, l'activitat mercantil i les novel·les d'actualitat dirigides al "bello sexo".

Amb aquesta salutació dels redactors (4) comença la publicació del diari liberal moderat que continuava la línia successiva d' "El Guardia Nacional" i d' "El Nacional" i que un anys més tard encara es transformaria en "El Imparcial". "El Nacional" havia explicat en una ocasió (5) que estava format per dos redactors, plantilla que era idèntica també a "El Constitucional". "Los Redactores" era, a tots els periòdics, la referència pública de l'autoria i la responsabilitat i la figura del director era tot just incipient. L'article citat de Pere Mata relata les peripècies d'un únic periodista per aclarir allò que ha de publicar al diari, per poder saber allò que de debò el públic n'espera.

L'aparició d'un tipus de periodista que es reclama independent i que es preocupa professionalment és un dels elements característics de l'època inicial de formació de la premsa moderna. Encara que la seva independència sigui dubtosa per la filiació partidària dels diaris, no és menys cert que la primera reflexió professional la fa un periodista i diputat alhora com Pere Mata.

Durant molts anys, aquest esperit professional en progressió conviurà encara amb un periodisme polític militant, com l'expressat per Antonio Seijas en el seu comiat com a director i propietari de "La Ley" i amb el periodisme directament revolucionari com el que inspira la sortida d' "El Republicano".

"Postrado en una debilidad mental, de resultas de los fuertes ataques epilépticos sufridos por espacio de diez y nueve días continuos, me veo en la precisión de cerrar por ahora la publicación de la LEY y salir a tomar los aires del campo por algún tiempo, insiguiendo en ello los consejos de los médicos" escrivia l'antic militar liberal Seijas en una carta als subscriptors (6). "En semejante situación no puede menos mí agradecimiento de dirigir mi voz de despedida a los Señores cuyas simpatías políticas me han honrado con sus suscripciones a mi periódico la LEY".

Per la seva banda els redactors d' "El Republicano" afirmen els seus propòsits fundacionals tot anunciant que "nuestro diario, paladín resuelto y animoso de la más pura democracia, combatirá la institución de los tronos con todo el brío de que se siente capaz" (7). Aquestes paraules devien ser redactades, probablement, per Francesc de Paula Cuello, seguint els passos d'Abdó Terradas, fundador no sols del primer partit republicà sinó d'una escola periodística republicana que desborda els plantejaments precursorament professionalistes de l'article de Pere Mata.

Pere Mata acaba l'explicació dels seus "apuros" amb la constatació de la inutilitat de l'assemblea de subscriptors que "el periodista" havia convocat per aclarir-se: "Levantáronse los ocurrentes, hablando cada uno del negocio, y los empresarios se retiraron confusos y arrepentidos de haber dado oídos al redactor. Este por su parte se arrepintió de haber consultado a la masa suscriptora, y resolvió en lo sucesivo escribir como mejor le pareciese, revistiéndose de la imperturbable calma de los toreros para reírse de cuantas cosas necias le fuesen dirigidas".

L'aparició d'una reflexió del periodista sobre la seva pròpia feina i l'interès que té pel lector, malgrat el resultat desastrós de la consulta a una assemblea de subscriptors imaginada per Pere Mata, marca l'inici d'una relació la història de la qual es pot començar a estudiar en l'època esmentada.

En tot cas, el fenomen que es produeix és la consolidació i diversificació d'una escola periodística liberal, en la que el sector en el poder promou un professionalisme primerenc propi dels diaris de referència bàsica on es combinen amb mesura periodisme ideològic i d'intervenció política amb periodisme informatiu, cultural i de serveis. "El Constitucional" es converteix sens dubte en el principal diari de Barcelona i de Catalunya, desbancant un "Diario de Barcelona" obsolet, fins que serà suspès el gener de 1844. Sota el nou període moderat, els progressistes hauran de tornar a posar la bel.ligerància política com a funció central dels seus periòdics.

Els republicans, per la seva banda, han fundat durant la regència d'Espartero una escola periodística de caràcter revolucionari, al servei d'una revolució democràtica frustrada, que tindrà continuïtat momentània en el periodisme comunista icarià de Narcís Monturiol fins 1848.

Les circumstàncies excepcionals del període 1840-43 a Barcelona, però, no es tornaran a repetir fins la Revolució de 1868. L'estudi de les relacions entre periodistes i lectors, sumàriament apuntades en aquestes pàgines, tindran una nova fita un quart de segle més tard.

NOTES

(1) GUILLAMET, JAUME, *La formació de la premsa moderna. Periodisme informatiu, polític i cultural a la Barcelona progressista (1840-1843)*, Centre d'Investigació de la Comunicació de la Generalitat de Catalunya. Barcelona. (En preparació).

(2) "El Constitucional" del 14 de gener de 1842.

(3) COROLEU, JOSÉ, *Memorias de un menestral de Barcelona (1792-1854)*. Imprenta Betis. Barcelona 1946.

(4) "El Liberal Barcelonés" de 1 de novembre de 1841.

(5) "El Nacional" de 2 de setembre de 1841.

(6) Carta als subscriptors publicada després de la desaparició de "La Ley" i reproduïda, entre altres, per "El Republicano" del 3 d'octubre de 1842.

(7) Prospecte de "El Republicano" de setembre de 1842.